

فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۴۳، تابستان ۱۳۸۶، ۲۸۲ - ۲۴۹

تعامل و همزیستی قراردادهای پروانه بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری با حقوق رقابت

دکتر محمود صادقی * دکتر اصغر محمودی **

دریافت: ۸۴/۱۱/۱۰

پذیرش: ۸۶/۲/۹

قراردادهای پروانه بهره‌برداری / پروانه دهنده / دارنده پروانه / حقوق رقابت / حقوق مالکیت فکری

چکیده

برقراری تعامل و همزیستی معقول بین قراردادهای پروانه بهره‌برداری و حقوق رقابت، مستلزم تدوین مقرراتی است که ملاحظات هر دو حوزه را مد نظر قرار دهد. آمریکا و اتحادیه اروپا با پیش‌بینی مقررات عام رقابت از یک‌طرف و تدوین مقررات خاص رقابت در مورد قراردادهای پروانه بهره‌برداری از طرف دیگر، ضرورت‌های هر دو حوزه را مدنظر قرار داده‌اند، ولی در کشور ما، نه تنها مقررات خاصی که همه جوانب قراردادهای پروانه بهره‌برداری را پوشش دهد، وجود ندارد بلکه در خصوص رقابت نیز مقررات عام قانونی تدوین نشده است.

لایحه "قانون جامع تسهیل رقابت و کنترل و جلوگیری از شکل‌گیری انحصارات" هرچند در صورت تصویب، می‌تواند خلاء مقررات عام رقابت را پر نماید. ولی، به علت عام بودنش، نمی‌تواند تمام ضرورت‌ها و ملاحظات قراردادهای پروانه بهره‌برداری را پیش‌بینی نماید. بنابراین به علت رواج استفاده از چنین قراردادهایی در حوزه صنعت و تجارت کشورمان، تصویب عاجل مقرراتی خاص در این زمینه ضروری است.

طبقه‌بندی JEL: O34

sadegh_m@modares.ac.ir

mahmoodiasghar@yahoo.com

* استادیار دانشگاه تربیت مدرس

** عضو هیأت علمی دانشگاه پیام‌نور

مقدمه

قراردادهای پروانه بهره‌برداری، به عنوان یکی از متداول‌ترین اشکال بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری، در اشاعه و پخش فناوری‌های جدید، نقش مهمی ایفاء می‌کنند. هرچند قراردادهای پروانه بهره‌برداری، فی‌نفسه به معنای صدور مجوز می‌باشند، ولی امروزه کشورهای در حال توسعه از آن‌ها به عنوان وسیله‌ای برای انتقال فناوری استفاده می‌نمایند تا علاوه بر جبران خلاء تولید فناوری، شکاف خود با کشورهای توسعه‌یافته را نیز کمتر نمایند. در کشورهای توسعه‌یافته هم، این قراردادها نقش مهمی در انتقال فناوری از یک واحد اقتصادی به واحد اقتصادی دیگر دارند.

نیاز به فناوری و انحصاری بودن آن، دارنده فناوری را در وضعیت برتری قرار می‌دهد که ممکن است از این وضعیت سوء استفاده کرده و شروط و محدودیت‌های گسترده‌ای را به طرف مقابل تحمیل نماید. این شروط و محدودیت‌ها، بعضی اوقات، نه تنها طرف مقابل را در وضعیت نامساعد قرار می‌دهند، بلکه با مسدود کردن راه ورود دیگر رقبا به بازار، کنار زدن رقبای موجود یا در دست گرفتن قیمت‌ها و تولیدات موجب می‌شوند رقابت آزاد دستخوش اختلال گردد.

از منظر حقوق رقابت، انحصار، محدودیت و ممنوعیت در بازار قابل تحمل نیست و باید در جهت حمایت از مصرف‌کنندگان، افزایش کارایی تولیدی^۱، کارایی تخصیصی^۲، کارایی اقتصادی و کارایی ابتکاری^۳ با آن‌ها برخورد کرد. اما، به راحتی نمی‌توان این قاعده را در مورد قراردادهای پروانه بهره‌برداری اعمال کرد. زیرا، گسترش ابداع و نوآوری، تأمین منافع دارنده فناوری و تشویق واحدهای اقتصادی به سرمایه‌گذاری در جهت تولید و اشاعه فناوری، در مواردی مستلزم تجویز بعضی از محدودیت‌ها است. به

۱. منظور از افزایش کارایی تولیدی، تولید کالا با استفاده از فناوری موجود با حداقل قیمت می‌باشد.

۲. منظور از کارایی تخصیصی، تعیین قیمت کالاها با توجه به هزینه‌هایی است که تولیدکننده متحمل شده است.

۳. برای دیدن مفاهیم اصطلاحات فوق ر. ک:

سماواتی، حشمت ا. . . ، مقدمه‌ای بر حقوق رقابت تجاری و نقش آن در سیاست‌گذاری و تنظیم بازار، انتشارات

فردوسی، چاپ اول ۱۳۷۴، صص ۲۰ و ۲۱.

عنوان مثال، اگر در چنین قراردادهایی، مناطق یا بازارهای خاص در انحصار دارنده پروانه قرار داده نشود، کمتر کسی حاضر می‌شود به عنوان دارنده پروانه در زمینه اشاعه فناوری‌های جدید سرمایه‌گذاری نماید. یا اگر محدودیت‌های تولید یا فروش که معمولاً به دارنده پروانه تحمیل می‌شوند، کلاً ممنوع اعلام شوند، پروانه دهنده ممکن است در برگشت سرمایه خود، با مشکل مواجه شود یا از قبل سرمایه‌گذاری، منافع آنچنانی عایدش نگردد.

با توجه به اینکه، نه می‌توان نقش قراردادهای پروانه بهره‌برداری را در حوزه صنعت و تجارت انکار نمود و نه می‌توان رقابت سالم در بازار را نادیده گرفت، لذا به ناچار باید بین قراردادهای پروانه بهره‌برداری و حقوق رقابت، تعامل برقرار نمود. بنابراین، سؤال اصلی مقاله، اینست که چگونه می‌توان بین قراردادهای پروانه بهره‌برداری و حقوق رقابت، تعامل و همزیستی برقرار نمود؟^۱

در مقام پاسخ‌گویی به سؤال فوق، مقاله حاضر بر این فرضیه پایه‌ریزی شده است: برقراری تعامل و همزیستی بین قراردادهای پروانه بهره‌برداری و حقوق رقابت، مستلزم تدوین مقرراتی است که ملاحظات هر دو حوزه را مدنظر قرار دهد و از طرفی، از چنان انعطافی برخوردار باشد که بتواند خود را با شرایط و واقعیات صنعت، تجارت و بازار وفق بدهد.

با مدنظر قرار دادن سؤال و فرضیه فوق، مطالب تحقیق حاضر در دو فصل ارائه خواهد شد. فصل اول، تحت عنوان چارچوب قانونی حقوق رقابت، نخست، به بیان مقررات رقابت

---

۱. این سؤال در سطح بالاتر بین حقوق مالکیت‌های فکری و حقوق رقابت مطرح می‌شود؟ آنچه پاسخ به سؤال فوق را دشوار می‌نماید، تعارض این دو رشته در عین محتاج بودن به یکدیگر است. این دو رشته در جهت پیشبرد رفاه مصرف‌کنندگان و افزایش رقابت و کارایی بازار به یکدیگر محتاج می‌باشند، به این صورت که حقوق مالکیت فکری از طریق تشویق واحدهای اقتصادی و تجاری به سرمایه‌گذاری در زمینه محصولات و فرآیندهای جدید، موجب داغ‌تر شدن تنور رقابت می‌شود. رقابت هم موجب می‌شود واحدهای تجاری و اقتصادی، بیشتر به سمت ابداع و نوآوری روی بیاورند. از این جهت متعارض هستند که حقوق مالکیت فکری با هدف تشویق واحدهای صنعتی و اقتصادی به سرمایه‌گذاری در امر ابداع و نوآوری، به دنبال اعطای انحصار به خالق و پدیدآورنده اثر است درحالی‌که حقوق رقابت با هدف حمایت از جامعه و مصرف‌کنندگان، پی‌گیر رفع انحصار و زمینه‌ساز تجارت بدون موانع است.

در سه سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی می‌پردازد. سپس، به مقررات ایران اشاره می‌نماید. تا از رهگذر این مباحث، علاوه بر آشنا ساختن خواننده با مقررات رقابت و همچنین روشن نمودن جایگاه قراردادهای پروانه بهره‌برداری در بین مقررات مزبور، معلوم گردد که مقررات رقابت تا چه حدی به واقعیات و ضرورت‌های قراردادهای پروانه بهره‌برداری توجه کرده‌اند.

فصل دوم، ضمن اشاره به بعضی از شروط و محدودیت‌های مرسوم در قراردادهای پروانه بهره‌برداری، به نحوه مواجهه حقوق رقابت با آن‌ها می‌پردازد تا وضعیت هر یک از شروط مصطلح در قراردادهای پروانه بهره‌برداری، در تعامل با مقررات رقابت معلوم گردد.

۱. چارچوب قانونی^۱ حقوق رقابت

در این فصل، به مقررات رقابت، در سه سطح، کشوری، منطقه‌ای و بین‌المللی می‌پردازیم. در سطح کشوری، به علت قدمت چنین بحث‌هایی در آمریکا، مقررات کشور فوق مورد بررسی قرار می‌گیرد. در سطح منطقه‌ای، مقررات اتحادیه اروپا، به عنوان مهمترین اتحادیه منطقه‌ای، بررسی خواهد شد. در سطح بین‌المللی نیز، موافقت‌نامه راجع به جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری (TRIPS)، به عنوان مهم‌ترین سند بین‌المللی راجع به حقوق مالکیت فکری، مورد مطالعه قرار می‌گیرد. به مقررات ایران در پایان اشاره می‌شود تا با مطالعه مقررات آمریکا، اتحادیه اروپا و موافقت‌نامه (TRIPS)، نارسایی‌های موجود بیشتر جلوه نمایند.

۱-۱. آمریکا

مقررات موجود در این کشور را می‌توان به دو دسته تقسیم بندی کرد. یک دسته، جنبه عام دارند و همه رفتارها و رویه‌های ضد رقابتی خواه از قرارداد پروانه بهره‌برداری خواه از قراردادی با ماهیت متفاوت نظیر بیع ناشی شده باشند را تحت پوشش قرار می‌دهند. دسته

۱. لازم به ذکر است که در این مقاله، قانون در معنای عام مدنظر می‌باشد که علاوه بر قانون در معنای خاص (قانون مصوب قوه مقننه)، شامل آیین‌نامه، دستورالعمل، رویه قضایی و... نیز می‌شود.

دیگر، جنبه خاص دارند و صرفاً به توافق‌های پروانه بهره‌برداری ناظر می‌باشند.

۱-۱-۱. مقررات عام

قانون شرم^۱، قانون کلیتون^۲، قانون کمیسیون تجارت فدرال^۳ و قانون رابینسون-پتمن^۴، چارچوب قانونی حقوق رقابت آمریکا را تشکیل می‌دهند.

۱-۱-۲. مقررات خاص

منظور از مقررات خاص، راهنمای ضد انحصار راجع به توافق‌های پروانه بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری^۵ می‌باشد. راهنمای فوق جنبه الزام‌آور ندارد، ولی از آنجا که سیاست اجرایی دادگستری و کمیسیون تجارت فدرال آمریکا، در زمینه ترتیبات پروانه بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری را نشان می‌دهد، مورد استفاده مراجع مزبور قرار گرفته و در عمل شکل الزام‌آور به خود گرفته است.

به علت اهمیت راهنمای مذکور، به مشخصه‌های بارز راهنما اشاره می‌نماییم.

۱. استفاده از قاعده "ذاتاً باطل"^۶ و قاعده "ضابطه عقلی"^۷ جهت ارزیابی رفتارهای رقابتی

و غیر رقابتی.

در آمریکا، بعضی از محدودیت‌ها نظیر تثبیت قیمت، محدودیت تولید و تقسیم بازارها بین رقبا (طرفین با رابطه افقی) ذاتاً باطل هستند.^۸ ولی، در بیشتر موارد، برای تعیین رقابتی بودن یا نبودن محدودیت، از قاعده "ضابطه عقلی" استفاده می‌شود.

۲. تقسیم‌بندی بازارها به بازار کالاها و خدمات، بازار فناوری و بازار نوآوری‌ها.

1. Sherman Act 1890.

2. Clayton Act 1914.

3. Federal Trade Commission Act 1914.

4. Rabinson-Patman Act 1936.

5. Antitrust Guideline for the Licensing of Intellectual Property, 1995; see Steven D. Anderman, EC Competition Law and Intellectual Property Rights, The Regulation of Innovation, Oxford University Press, 2nd edition, New York 1999, p. 276ff.

6. per se illegal

7. rule of reason.

۸. این ممنوعیت‌ها به لیست سیاه آیین‌نامه قبلی کمیسیون اروپا و لیست ممنوعیت‌های ذاتی آیین‌نامه جدید کمیسیون

شبهات دارند. ر. ک:

Ibid, p. 28

آثار رقابتی ترتیبات پروانه بهره‌برداری در بازار مربوطه مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. از این رو، راهنما به سه نوع بازار اشاره کرده است: ۱- بازار کالاها و خدمات که کالاها و خدمات نهایی و واسطه‌ای متضمن حقوق مالکیت فکری را شامل می‌شود. ۲- بازار فناوری که فناوری موضوع پروانه بهره‌برداری و فناوری‌های مشابه را شامل می‌شود. ۳- بازار و نوآوری که تحقیق و توسعه‌های مرتبط با محصولات جدید یا کالاها یا فرایندهای بهبود یافته یا تحقیق و توسعه‌های مشابه با آن‌ها را در بر می‌گیرد.^۱

۳. تقسیم روابط طرفین به افقی و عمودی

راهنما، روابط بین طرف‌های توافق‌های پروانه بهره‌برداری را به افقی و عمودی تقسیم کرده است. مبادرت به این تقسیم‌بندی از این رو بوده است که تشخیص نوع ارتباط (افقی یا عمودی بودن)^۲ در تعیین رقابتی بودن یا نبودن شرط مؤثر است.

۴. تعیین "منطقه امن"^۳

از آنجا که ترتیبات پروانه بهره‌برداری، اغلب موجب رشد ابداعات و افزایش رقابت می‌شوند. لذا، راهنما، به منظور فراهم کردن قطعیت نسبی و در نتیجه تشویق چنین فعالیت‌هایی، "منطقه امن" ضد رقابت را مقرر کرده است. هدف از پیش‌بینی منطقه امن، اینست که طرفین ترتیبات پروانه بهره‌برداری اطمینان پیدا کنند در صورت قرار گرفتن توافقشان در آن حوزه، بدون نیاز به بررسی، محدودیت رقابتی تلقی خواهد شد.

1. Maria Luisa Aranda, Technology Licensing Agreements, Comparative Study Between the EC and the U. S., Master Thesis, Supervisor Prof. Marcus Glader, Faculty of Law, University of Lund, 2005, p. 27, available at: [http://www.jur.lu.se/Internet/english/essay/Masterth.nsf/0/E824A005D83E832CC12570110077CF31/\\$File/xsmall.pdf](http://www.jur.lu.se/Internet/english/essay/Masterth.nsf/0/E824A005D83E832CC12570110077CF31/$File/xsmall.pdf)

۲. روابط بین طرف‌های پروانه بهره‌برداری، زمانی افقی است که فعالیت آن‌ها در یک زمینه باشد و بدون در نظر گرفتن پروانه بهره‌برداری، آن‌ها رقبا بالفعل یا بالقوه یکدیگر به شمار روند. به عنوان مثال، هر دو در زمینه تحقیق و توسعه فعالیت نمایند.

ترتیبات پروانه بهره‌برداری، زمانی عمودی است که طرفین آن‌ها مکمل و در طول یکدیگر باشند. مثل توافق مابین صادرکننده پروانه که در زمینه تحقیق و توسعه کار می‌کند و دارنده پروانه که در زمینه ساخت فعالیت می‌کند یا توافق مابین اعطاء کننده پروانه که سازنده محصول است و دارنده پروانه که در زمینه توزیع فعالیت می‌نماید.

3. security zone .

۲-۱. اتحادیه اروپا

به منظور حصول اطمینان از اینکه رقابت در حیطه بازار مشترک اروپا زیر پا گذاشته نمی‌شود، معاهده اتحادیه اروپا، مقرراتی را به رقابت اختصاص داده است. مقررات مربوط به رقابت، در دو ماده ۸۱ و ۸۲ گنجانده شده‌اند. ماده ۸۱، هر نوع توافق، تصمیم و اقدامات دسته جمعی همسو فی‌مابین واحدهای تجاری را که در تجارت کشورهای عضو تأثیر سوء گذاشته و هدف یا اثر آن‌ها ممانعت، محدودیت یا تخریب رقابت در جامعه مشترک باشد را ممنوع اعلام کرده است. ماده ۸۲ نیز هر گونه سوء استفاده یک یا چند طرف که دارای موقعیت انحصاری در یک بازار خاص می‌باشند، را در صورتی که رفتار آن‌ها در تجارت بین کشورهای عضو تأثیر سوء بگذارد، ممنوع نموده است.

مقررات فوق جنبه عام دارند. در کنار این مقررات عام، مقرراتی نیز وجود دارد که به طور خاص به توافق‌های پروانه بهره‌برداری می‌پردازند.

منظور از مقررات خاص، آیین‌نامه کمیسیون اروپا در خصوص نحوه اجرای بند ۳ ماده ۸۱ در مورد قراردادهای انتقال فناوری می‌باشد. کمیسیون، در کنار آیین‌نامه فوق، راهنمایی را نیز تدوین کرده است.^۱ راهنما، علاوه بر توضیح بیشتر مقررات آیین‌نامه، به یکسری اصول کلی راجع به حقوق مالکیت فکری و ماده ۸۱ اشاره می‌نماید. به هر حال، از آنجا که راهنما تشریح‌کننده مقررات آیین‌نامه به شمار می‌رود، آن را در کنار آیین‌نامه مورد مطالعه قرار خواهیم داد.

به علت اهمیت آیین‌نامه و راهنما، به مشخصه‌های اصلی آن دو اشاره می‌نمایم. شایان ذکر است جهت رعایت اختصار، از این پس به جای عنوان طولانی آیین‌نامه کمیسیون اروپا در خصوص اجرای ماده ۸۱ در مورد توافق‌های انتقال فناوری، از واژه "آیین‌نامه" و به جای راهنمای کمیسیون در خصوص بکارگیری ماده ۸۱ در مورد توافق‌های انتقال فناوری، از واژه "راهنما" استفاده می‌شود.

۱. تفکیک واحدهای رقیب از واحدهای غیررقیب

1. Guideline on the application of article 81 of the treaty to technology transfer agreements (2004/C 101/02).

آیین‌نامه و راهنما، واحدهای رقیب را از واحدهای غیررقیب جدا کرده است. زمانی طرفین قرارداد، رقیب همدیگر محسوب می‌شوند که هر دو در بازار مشابه (بازار کالا یا فناوری) فعالیت نمایند. به عنوان مثال، هر دو تولیدکننده محصول واحد باشند. همان‌طور که در شماره‌های بعدی خواهیم دید، از این تفکیک در تعیین محدودیت‌های ذاتی و محدودیت‌های موضوع منطقه امن استفاده می‌شود.

۲. تقسیم بازار، به بازار محصول و بازار فناوری

در آیین‌نامه به دو نوع بازار اشاره شده است: ۱- بازار محصول (که کالاها و خدمات را در بر می‌گیرد)، ۲- بازار فناوری.

بازار محصول، به بازار کالاها و خدمات در هر دو بعد جغرافیایی و حجم و ابعاد محصول اشاره دارد. بازار فناوری هم، فناوری موضوع پروانه بهره‌برداری و فناوری‌های جایگزین آن را در بر می‌گیرد. فناوری جایگزین، از دید مشتری تعیین می‌شود. به این صورت که، اگر مشتری بتواند از فناوری، به عنوان فناوری آلترناتیو استفاده نماید، آن به عنوان فناوری جایگزین قلمداد می‌گردد.^۱

از این تقسیم‌بندی در تعیین توافقات‌های مشمول منطقه امن استفاده می‌شود.

۳. تعیین محدودیت‌های ذاتی^۲

آیین‌نامه با عنوان "محدودیت‌های ذاتی"، به بعضی از محدودیت‌هایی اشاره دارد که در صورت وجود آنها، توافق از محدوده معافیت خارج می‌شود. این موارد در ماده ۴ مورد اشاره قرار گرفته‌اند. بند ۱ ماده فوق، به محدودیت‌های ذاتی ما بین رقیب‌ها و بند ۲ ماده فوق، به محدودیت ذاتی ما بین غیر رقیب‌ها اشاره دارد.

۴. پیش‌بینی منطقه امن

آیین‌نامه، توافقات‌های بین رقیب، که سهم‌شان در بازار، کمتر از ۲۰ درصد است و توافقات‌های بین غیر رقیب، که سهم‌شان در بازار، کمتر از ۳۰ درصد است، را از ممنوعیت موضوع بند ۱ ماده ۸۱ خارج کرده است.^۳

۱. ماده ۳ آیین‌نامه.

2. hardcore restriction.

۳. بند ۱ و ۲ ماده ۳ آیین‌نامه.

۵. استثناء نمودن بعضی از محدودیت‌ها از شمول معافیت‌های جمعی آیین‌نامه، یکسری از محدودیت‌ها را از شمول خود خارج کرده است. این محدودیت‌ها شبیه لیست خاکستری مقررات سال ۱۹۹۶ می‌باشند. به هر حال، وجود چنین محدودیتی در قرارداد، به معنای مغایرت توافق با بند ۱ ماده ۸۱ نیست، بلکه آن‌ها باید به طور انفرادی مورد بررسی قرار بگیرند.^۱

۶. اشاره به شروطی که اصولاً مغایر رقابت نیستند^۲

راهنما به یکسری شروطی اشاره کرده است که مغایرتی با رقابت ندارند و درج آن‌ها در قرارداد پروانه بهره‌برداری مجاز است. شروط زیر از آن جمله‌اند:

تعهد به حفظ اسرار؛

تعهد دارنده پروانه مبنی بر عدم اعطای پروانه بهره‌برداری جزء^۳؛

تعهد نسبت به عدم استفاده از فناوری موضوع پروانه بهره‌برداری بعد از خاتمه قرارداد، البته مشروط بر اینکه فناوری همچنان معتبر و مورد حمایت قانون باشد؛

تعهد با موضوع کمک به پروانه دهنده در جهت تضمین حقوق مالکیت فکری^۴؛

تعهد پرداخت حداقل حق الامتیاز^۵، یا تولید حداقل {مقدار} کالاهای متضمن فناوری

۱. این موارد عبارتند از:

- ۱- هر شرطی که دارنده پروانه را متعهد نماید در ارتباط با پیشرفت‌های فناوری مستقل خود یا کاربردهای جدید از فناوری موضوع پروانه بهره‌برداری، به پروانه دهنده یا اشخاص ثالثی که او تعیین می‌نماید، پروانه بهره‌برداری انحصاری اعطاء نماید.
  - ۲- هر شرطی که دارنده پروانه را متعهد نماید پیشرفت‌ها یا اظهارنامه‌های جدید خود را به پروانه دهنده یا اشخاص ثالثی که او تعیین می‌نماید، منتقل نماید.
  - ۳- هر شرطی که دارنده پروانه را از اعتراض به اعتبار هر یک از حقوق مالکیت‌های فکری پروانه دهنده منع نماید.
۲. منظور از این شروط، شروطی نیست که با وجود قرار گرفتن تحت بند ۱، از معافیت برخوردار هستند بلکه چنین شروطی اصولاً مغایرتی با رقابت ندارند.
3. sub license.
۴. نظیر مطلع کردن پروانه دهنده از موارد نقض حقوق مالکیت‌های فکری و یا همکاری با او در جهت طرح دعوا و جمع آوری ادله. البته، هزینه این موارد اعم از طرح دعوا یا پاسخ‌گویی به دعوا در قراردادهای پروانه بهره‌برداری بر عهده پروانه دهنده گذاشته می‌شود.
5. Royalty.

موضوع پروانه؛

تعهد به استفاده از علامت تجاری پروانه دهنده یا درج نام پروانه دهنده بر روی محصول.^۱

۳-۱. موافقت‌نامه راجع به جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری (TRIPS)

موافقت‌نامه TRIPS که جامع‌ترین سند بین‌المللی در زمینه حقوق مالکیت فکری است، در مقرراتی به کشورهای عضو اجازه داده در جهت ممانعت از بروز محدودیت‌های ناموجه در تجارت، اقدامات مقتضی را اتخاذ نمایند. مقررات فوق، کشورهای عضو را قادر می‌سازند علاوه بر برخورد با رویه‌های ناموجه در تجارت، در جهت مقابله با رویه‌هایی که تأثیر منفی بر روی انتقال فناوری دارند و همچنین برخورد با سوء استفاده دارندگان حقوق مالکیت فکری از حق خود، اقدامات لازم را به مرحله اجرا بگذارند.

مقرراتی از موافقت‌نامه TRIPS که به رقابت پرداخته اند، به شرح زیر می‌باشند:

۱. مقدمه موافقت‌نامه

”با آرزوی تقلیل انحرافات و موانع فراروی تجارت بین‌الملل و با در نظر گرفتن لزوم تشویق حمایت مؤثر و کافی از حقوق مالکیت‌های فکری و تضمین اینکه اقدامات و روش‌های اجرای حقوق مالکیت فکری، خود به صورت موانعی فراراه تجارت مشروع درنیابند ...“

در این بند، اعضاء متعهد شده‌اند حقوق مالکیت‌های فکری را به نحوی اعمال نمایند که در راه تجارت مشروع، موانعی ایجاد نکند. از آنجا که حفظ تجارت مشروع، یکی از اهداف حقوق رقابت است. بنابراین، حقوق رقابت می‌تواند در جهت برآورده کردن هدف فوق، محدودیت‌هایی را به قراردادهای پروانه بهره‌برداری تحمیل نماید.

۲. ماده ۷

”حمایت از حقوق مالکیت فکری و اجرای این حقوق باید به توسعه ابداعات متضمن

۱. پاراگراف‌های شماره ۱۵۳ تا ۱۵۵ راهنما.

فناوری و انتقال و گسترش فناوری و استفاده متقابل تولیدکنندگان و بکارگیرندگان دانش فنی کمک نماید و به گونه‌ای صورت بگیرد که به رفاه اقتصادی و اجتماعی و توازن میان حقوق و تعهدات منجر شود.

در این ماده که به اهداف موافقت‌نامه TRIPS اشاره دارد، اعلام شده است، اجرای حقوق مالکیت‌های فکری باید به گونه‌ای صورت بگیرد که به رفاه اقتصادی و اجتماعی منجر شود. از آنجا که نیل به رفاه اقتصادی و اجتماعی از اهداف حقوق رقابت می‌باشد، لذا به موجب این ماده، حقوق رقابت می‌تواند در جهت رسیدن به آن، محدودیت‌هایی را به قراردادهای پروانه بهره‌برداری تحمیل نماید.

از طرفی، در این ماده به توازن میان حقوق و تعهدات اشاره شده است. یکی از تعهداتی که در جهت برقراری توازن، می‌توان بر دارنده چنین حقوقی تحمیل کرد، الزام او به رعایت مقررات حقوق رقابت می‌باشد.

۳. بند ۲ ماده ۸

”به منظور جلوگیری از سوء استفاده دارندگان حقوق مالکیت‌های فکری از این حق ... ممکن است اتخاذ اقدامات مقتضی، به شرط مطابقت با مقررات موافقت‌نامه حاضر ضرورت یابد.”

۴. ماده ۴۰

”بند ۱- اعضاء توافق دارند که برخی از رویه‌ها یا شرایط صدور پروانه‌های راجع به حقوق مالکیت فکری که رقابت را محدود می‌سازد، ممکن است بر تجارت اثر سوء داشته و مانع انتقال و اشاعه فناوری گردد.

بند ۲- هیچ چیز در موافقت‌نامه حاضر مانع اعضاء نخواهد شد که در قوانین خود آن دسته از رویه‌ها یا شرایط صدور پروانه را که در موارد خاص ممکن است سوء استفاده از حقوق مالکیت فکری شمرده شده و اثر سوء بر رقابت در بازار مربوط داشته باشد، تصریح کنند.

همان‌طور که فوقاً مقرر گردید، یک عضو می‌تواند منطبق با سایر مقررات موافقت‌نامه حاضر، اقدامات مقتضی را با توجه به قوانین و مقررات خود، برای کنترل یا جلوگیری از

چنین رویه‌هایی از جمله شرط واگذاری متقابل انحصاری^۱، شروط منع کننده اعتراض به اعتبار {حق مالکیت فکری}^۲ و صدور اجباری پروانه بهره‌برداری در قالب یک مجموعه را اتخاذ کند ...”.

۴-۱. حقوق ایران

در حقوق ایران، مقررات خاصی تحت عنوان حمایت از رقابت وجود ندارد. سابقاً قانون مجازات عمومی برای اشخاصی که در جریان رقابت، به اقدامات مکارانه و نامشروع دست می‌زدند، مجازات تعیین کرده بود (مواد ۲۴۴ و ۲۴۹ که با اندک تغییری در مواد ۱۲۱ تا ۱۲۵ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۶۲ انعکاس یافته بود). اما در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰، چنین مقرراتی که می‌توانستند در کاهش اقدامات مخالف با رقابت منصفانه مؤثر باشند، حذف شدند.

تنها مقرراتی که از عموم و اطلاق آن‌ها می‌توان در برابر رقابت نامشروع و غیرمنصفانه استفاده کرد، مواد ۱ و ۸ قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹ می‌باشد.^۳

با توجه به عضویت ایران در کنوانسیون پاریس^۴ و همچنین تلاش ایران جهت الحاق به سازمان تجارت جهانی، پیش‌بینی مقرراتی در زمینه رقابت ضروری است. با درک این ضرورت، پیش‌نویس لایحه “قانون جامع تسهیل رقابت و کنترل و جلوگیری از شکل‌گیری

۱. برای دیدن مفهوم شرط فوق به شماره ۷ از فصل دوم مراجعه کنید.

۲. برای دیدن مفهوم شرط فوق به شماره ۶ از فصل دوم مراجعه کنید.

۳. ماده ۱ مقرر می‌دارد: “هر کسی بدون مجوز قانونی عمداً یا در نتیجه بی‌احتیاطی به جان یا سلامتی یا مال یا آزادی یا حیثیت یا شهرت تجارتي یا به هر حق دیگر که به موجب قانون برای افراد ایجاد گردیده، لطمه وارد نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود، مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می‌باشد.” ماده ۸ هم بیان می‌دارد: “کسی که در اثر تصدیقات یا انتشارات مخالف واقع به حیثیت و اعتبارات و موقعیت دیگری زیان وارد آورد، مسئول جبران آن است. شخصی که در اثر انتشارات مزبور یا سایر وسایل مخالف با حسن نیت، مشتریانش کم و یا در معرض از بین رفتن باشد، می‌تواند موقوف شدن عملیات مزبور را خواسته و در صورت اثبات تقصیر زیان وارده را از وارد کننده مطالبه کند.”

4. Paris Convention for the Protection of Industrial Property.

تباع کشورها تحادیه در مقابل رقابت نامشروع و ناسالم

حمایت به عمل بیاورند (ماده ۱۰ مکرر).

- انحصارات "تنظیم شده ولی هنوز لباس قانون به خود نگرفته است".^۱
- از آنجا که لایحه مزبور، در صورت تصویب، چارچوب قانونی رقابت را تشکیل خواهد داد، اینک به توصیف مقررات مهم آن می‌پردازیم و در قسمت نتیجه‌گیری، به نواقص لایحه و پیشنهادهای خود اشاره می‌نماییم.
- در ماده ۴ لایحه، هر گونه قرارداد، توافق و یا تفاهم (اعم از کتبی، الکترونیکی و یا شفاهی) بین اشخاص که هدف آن ممانعت، محدودیت یا اخلال در رقابت باشد و یک یا چند اثر زیر را به دنبال داشته باشد، ممنوع اعلام شده است:
- ۱- به طور مستقیم یا غیرمستقیم قیمت‌های خرید یا فروش یا نحوه تعیین آن را در بازار مشخص کند.
  - ۲- مقدار تولید، خرید و یا فروش کالا یا خدمت را در بازار محدود کرده یا تحت کنترل درآورد.
  - ۳- شرایط غیرمشابه را به معاملات همسان در رابطه با سایر طرف‌های تجاری تحمیل کند.
  - ۴- طرف معامله را به عقد قرارداد با اشخاص ثالث ملزم کند و یا شروط قرارداد را به آن‌ها تحمیل کند.
  - ۵- انعقاد قرارداد را به قبول تعهدات تکمیلی توسط طرف‌های دیگر که بنا بر عرف تجاری با موضوع قرارداد ارتباطی ندارند، موکول کند.
  - ۶- بازار کالا و یا خدمت را بین دو یا چند شخص، تقسیم کند.
  - ۷- دسترسی اشخاص خارج از قرارداد، توافق و یا تفاهم را به بازار محدود کند.
- در ماده ۵، رویه‌های تجاری غیرمنصفانه که اعمال آن‌ها موجب اخلال در رقابت می‌شود، ممنوع اعلام شده‌اند. این رویه‌ها به شرح ذیل می‌باشند: استتکاف از معامله، قیمت‌گذاری تبعیض‌آمیز، تبعیض در شرایط معامله، قیمت‌گذاری تهاجمی، اظهارات

۱. بر طبق بند (ه) ماده ۴۱ قانون برنامه چهارم توسعه، دولت مکلف شده است در سال نخست برنامه چهارم، لایحه فوق را تهیه نموده و جهت تصویب به مجلس ارائه نماید ولی با این حال هنوز لایحه فوق در بلا تکلیفی به سر می‌برد.

گمراه کننده، فروش مرتبط، معامله در شرایط انحصاری، عرضه کالا یا خدمت غیراستاندارد، مداخله در امور داخلی بنگاه یا شرکت رقیب، مداخله در معاملات رقیب، سوء استفاده از وضعیت اقتصادی مسلط، محدود کردن قیمت فروش مجدد و کسب غیرمجاز اطلاعات و سوء استفاده از آن.

ماده ۶ هم با اعلام این مطلب که "هیچ مدیر یا کارمند شرکت یا بنگاه نمی تواند به طور همزمان متصدی سمتی در شرکت و یا بنگاه دیگر شود، چنانچه منجر به ایجاد محدودیت یا اختلال رقابت در یک و یا چند بازار شود"، اشتغال همزمان یک شخص به عنوان مدیر در دو یا چند شرکت و یا بنگاه را ممنوع اعلام کرده است.

ماده ۷ نیز با بیان این مطلب که "هیچ شخص حقیقی یا حقوقی نباید سرمایه یا سهام شرکتها یا بنگاههای دیگر را به نحوی تملک کند که موجب اختلال رقابت در یک و یا چند بازار گردد"، در مواردی در میزان مالکیت سهام یا سرمایه شرکتها و بنگاهها محدودیت ایجاد کرده است. ماده ۹ نیز محدودیتهایی را برای ادغام شرکتها و بنگاهها پیش بینی کرده است.

ماده ۱۳ هم به حقوق انحصاری ناشی از مالکیت فکری و شرایط اعمال آن اشاره کرده و اعلام داشته که حقوق و امتیازات انحصاری ناشی از مالکیت فکری نباید موجب نقض مواد ۴ الی ۹ این قانون شود. ماده فوق در ادامه مقرر داشته در صورت نقض ممنوعیت موضوع بند (۱) این ماده، شورای رقابت اختیار خواهد داشت یک یا چند مورد از تصمیمات زیر را اتخاذ کند:

الف) دستور به دارنده حقوق انحصاری مبنی بر توقف فعالیت یا عدم اعمال حقوق انحصاری از جمله تحدید دوره اعمال حقوق انحصاری.

ب) منع طرف قرارداد، توافق یا مصالحه مرتبط با حقوق انحصاری از انجام تمام یا بخشی از شرایط و تعهدات مندرج در آن.

پ) ابطال قراردادها، توافقها یا تفاهم مرتبط با حقوق انحصاری در صورت مؤثر نبودن تدابیر موضوع بندهای الف و ب.

۲. نحوه برخورد مقررات رقابت اتحادیه اروپا، آمریکا و لایحه با بعضی از شروط و محدودیت‌های مرسوم در توافقات پروانه بهره‌برداری

در این فصل می‌خواهیم ضمن معرفی شروط مرسوم در توافقات پروانه برداری، به نحوه برخورد مقررات رقابت اتحادیه اروپا، آمریکا و لایحه با آن‌ها اشاره نماییم تا وضعیت هر یک از شروط در تعامل با حقوق رقابت معلوم گردد.

۲-۱. تثبیت قیمت، تحمیل حداقل یا حداکثر قیمت یا قیمت‌های توصیه‌ای

۲-۱-۱. اتحادیه اروپا

اتحادیه اروپا، تثبیت قیمت، تحمیل حداقل یا حداکثر قیمت یا قیمت‌های توصیه‌ای، خواه به صورت مستقیم خواه غیرمستقیم (از طریق تشویق، تهدید یا اجبار یا مکانیسم‌های دیگری نظیر افزایش حق الامتیاز در صورت کاهش قیمت) در توافقات مابین رقبا را ذاتاً ممنوع می‌داند.^۱ اما، در توافق میان غیررقبا، صرفاً شرط تثبیت قیمت و تحمیل حداقل قیمت، خواه به صورت مستقیم خواه غیرمستقیم، ذاتاً ممنوع تلقی می‌شود و تحمیل حداکثر قیمت و قیمت‌های توصیه‌ای، ذاتاً ممنوع اعلام نشده‌اند.^۲

۲-۱-۲. آمریکا

راهنمای آمریکا بین تثبیت قیمت در فروش اولیه و تثبیت قیمت در فروش مجدد محصولات فرق قائل می‌شود. در ارتباط با تثبیت قیمت در نخستین واگذاری، دادگاه در پرونده جنرال الکتریک^۳ نظر داد که اگر دارنده حق اختراع، پروانه بهره‌برداری از آنرا به دیگری داده و شرط کند که محصول آن با قیمت معینی فروخته شود، تخلف از ماده ۱ قانون شرم صورت نگرفته است.^۴ این رای هرچند تا به امروز لغو نشده ولی به وسیله

1. Article 4 (1)(a) of regulation and para 79 of guideline.

۲. پاراگراف ۹۷ راهنما.

3. United States v. General Electric Co (1926).

۴. رأی فوق سال‌ها موضوع مناقشه جدی بوده حتی در سال ۱۹۴۸ چهار تن از قضات دیوان عالی نظر دادند که تصمیم فوق درست نبوده و باید در این مورد تصمیم درست گرفت. برای مطالعه بیشتر ر. ک: شهیدا، عزت اله، همان منبع، صص ۱۸۷-۱۸۹.

تصمیمات متعددی بسیار محدود شده است.^۱ به طوریکه، اینک باید آنرا صرفاً به نخستین واگذاری و تنها یک دارنده پروانه ناظر دانست. اما، اگر شواهد حاکی از این باشد که قیمت در سطح صنعت یا در چند واگذاری پروانه بهره‌برداری یا در چند پروانه بهره‌برداری میان عده ای رقیب تثبیت شده، یا اجباری در کار بوده، این ترتیبات خلاف ماده ۱ شمرده خواهد شد.^۲

محدودیت‌های عمودی تثبیت قیمت نیز از طریق توسل به قاعده ضابطه عقلی مورد ارزیابی قرار می‌گیرند اما تثبیت قیمت باز فروش (فروش مجدد) به خودی خود باطل است.^۳

۳-۱-۲. لایحه

در بند ۱ ماده ۴ لایحه، هرگونه قرارداد، توافق و یا تفاهم که به طور مستقیم یا غیرمستقیم قیمت‌های خرید یا فروش یا نحوه تعیین آن را در بازار مشخص کند، ممنوع اعلام شده است.

در ماده ۵ هم عرضه کالا یا خدمت به قیمتی پایین‌تر از هزینه تمام شده آن به نحوی که لطمه جدی به دیگران وارد کند و یا مانع ورود اشخاص جدید به بازار شود^۴ و ارایه هدیه، جایزه، تخفیف و یا امثال آن که موجب وارد شدن لطمه جدی به دیگران شود،^۵ از رویه‌های تجاری ممنوع قلمداد شده‌اند.

در بند ۱۶ ماده فوق نیز، مشروط کردن عرضه کالا یا خدمت به خریدار به پذیرش شرایطی، محدود کردن قیمت فروش مجدد تلقی و ممنوع اعلام شده است. این شرایط عبارتند از:

1. United States v. New Wrinkle(1952); United States v. Line Material Co(1948); United States v. Huck Mfg Co(1965). see: Maria Luisa Aranda,p. 43.

۲. شهیدا، عزت‌اله، همان منبع، ص ۲۲۸.

3. United States v. Univis Lens Co(1942);Ethyl Corp v. United States (1940), see:Guideline, section 5. 2.

۴. بند ۵ ماده فوق.

۵. بند ۶ ماده فوق.

- الف - اجبار خریدار به قبول قیمت فروش تعیین شده و یا محدود کردن تصمیم آزادانه وی در تعیین قیمت فروش به صورت‌های دیگر.
- ب - مقید کردن خریدار به اینکه بنگاه یا شرکتی که از او کالا یا خدمت خریداری می‌کند را به حفظ قیمت فروش کالا و یا خدمت معین وادار کند.
- ج - وادار کردن خریدار به محدود کردن تصمیم آزادانه بنگاه یا شرکت ثالث در تعیین قیمت فروش کالا و یا خدمت به صورت‌های دیگر.

۲-۲. محدودیت‌هایی در ارتباط با میزان تولید

۲-۲-۱. اتحادیه اروپا

اتحادیه اروپا، بین توافقات‌های مابین رقبا و توافقات‌های مابین غیررقبا تفاوت قایل شده است. درخصوص توافقات‌های مابین غیررقبا، چنین محدودیت‌هایی تا سقف ۳۰ درصد سهم بازار از معافیت برخوردارند.^۱

در توافقات‌های مابین رقبا، محدودیت‌های تولید عموماً ذاتی تلقی می‌شوند ولی دو استثناء وجود دارد: یک- در توافقات غیرمتقابل، محدودیت تحمیل شده به دارنده پروانه تا میزان ۲۰ درصد سهم بازار مجاز است. دو- در توافقات متقابل، اگر چنین تعهدی صرفاً به یکی از طرفین تحمیل شده باشد، تا میزان ۲۰ درصد سهم بازار از معافیت برخوردار خواهد بود.^۲ علت تمایز قایل شدن بین توافقات‌های غیرمتقابل و متقابل، و ممنوع اعلام کردن توافقات‌های متقابل این است که چنین توافقات‌هایی موجب کاهش تولید در بازار می‌شوند حال آنکه در توافقات‌های غیرمتقابل ضرورتاً همیشه اینطور نیست.^۳

۲-۲-۲. آمریکا

در آمریکا، محدودیت‌های تولید فی مابین غیررقبا از طریق قاعده ضابطه عقلی مورد

۱. پاراگراف ۱۷۶ راهنما.

۲. پاراگراف ۱۷۵ راهنما.

۳. پاراگراف‌های ۸۳ و ۸۲ راهنما.

ارزیابی قرار می‌گیرند.^۱ اما، محدودیت‌های تولید مابین رقبا خودبه‌خود باطل هستند.^۲

۲-۲-۳. لایحه

بند ۲ ماده ۴ لایحه، هرگونه قرارداد، توافق و یا تفاهم که مقدار تولید، خرید و یا فروش کالا یا خدمت را در بازار محدود کرده یا تحت کنترل درآورد، ممنوع اعلام کرده است.

۲-۳. قرار دادن سرزمین‌ها و مشتریان خاص در انحصار دارنده پروانه

بر طبق این شرط، پروانه دهنده تعهد می‌نماید در مناطق خاص یا نسبت به مشتریان معینی، به شخص یا اشخاص دیگری، پروانه بهره‌برداری اعطاء ننماید.

در بعضی مواقع اگر انحصار به نفع دارنده پروانه برقرار نشود، او حاضر نمی‌شود در امر تولید فناوری سرمایه‌گذاری نماید، لذا برقراری انحصار جهت ترویج و توسعه فناوری در مواردی لازم به نظر می‌رسد. اما، عیب چنین ترتیبی این است که اولاً، راه ورود اشخاص ثالث به بازار را مسدود می‌نماید. ثانیاً، رقابت درون فناوری را کاهش می‌دهد، به ویژه اگر چنین ترتیبی با محدودیت‌های فروش نیز همراه باشند.

۲-۳-۱. اتحادیه اروپا

در اتحادیه اروپا، اثرات حقوقی پروانه‌های بهره‌برداری انحصاری^۳ و انفرادی^۴ بسته به اینکه توافق مابین رقبا یا غیررقبا باشد، فرق می‌کند. اگر پروانه بهره‌برداری انحصاری مابین

1. guideline, section 3. 4.

2. guideline, section 3. 4.

3. exclusive licenses.

- توافق پروانه بهره‌برداری زمانی انحصاری است که دارنده پروانه تنها شخصی باشد که به او اجازه داده شده است در مناطق خاصی محصولات را تولید نماید. در این نوع توافق‌ها، پروانه دهنده متعهد می‌شود در مناطق معین شده، نه خودش محصول تولید نماید نه به شخصی غیر از دارنده پروانه، مجوز اعطاء نماید.

4. sole licenses.

- توافق پروانه بهره‌برداری تعهد نماید در مناطق معین شده، برای شخصی غیر از دارنده پروانه، پروانه بهره‌برداری اعطاء ننماید. در این نوع پروانه بهره‌برداری، حق استفاده از فناوری برای خود پروانه دهنده محفوظ می‌ماند.

رقبا بوده و انحصار متقابل باشد، محدودیت‌ها ذاتی تلقی می‌شوند.^۱ اما، اگر انحصار متقابل نباشد، پروانه بهره‌برداری‌های تا میزان ۲۰ درصد از معافیت برخوردار خواهند بود.^۲ پروانه بهره‌برداری انفرادی مابین رقبا که به موجب آن هر طرف تعهد می‌نماید پروانه بهره‌برداری از فناوری خود را به شخص ثالثی اعطاء ننماید ولی حق استفاده را برای خود محفوظ نگه دارد، نیز تا سقف ۲۰ درصد سهم بازار از معافیت برخوردارند. اگر پروانه بهره‌برداری انحصاری یا انفرادی مابین غیررقبا باشد، تا میزان ۳۰ درصد سهم بازار مشمول معافیت قرار می‌گیرد.^۳

۲-۳-۲. آمریکا

در این کشور، بین پروانه بهره‌برداری‌های انحصاری و انفرادی، تفاوت قابل نمی‌شوند. واژه "پروانه بهره‌برداری‌های انحصاری"^۴ هر دو را شامل می‌شود. از دید دادگستری و کمیسیون تجارت فدرال، پروانه بهره‌برداری‌های انحصاری زمانی موجب نگرانی می‌شوند که طرفین توافق در خط افقی (تعبیر دیگری از رقیب بودن است) قرار داشته باشند، توافق‌های پروانه بهره‌برداری‌های متقابل^۵، واگذاری‌های متقابل^۶ و تملک حقوق مالکیت‌های فکری^۷ نمونه‌هایی از این موارد هستند. به هر حال، در این کشور، ترتیبات معامله انحصاری از طریق قاعده "ضابطه عقلی" مورد ارزیابی قرار می‌گیرند.

۲-۳-۳. لایحه

در لایحه، مستقیماً به چنین محدودیت‌هایی اشاره نشده است. ولی، از آنجا که این محدودیت‌ها ممکن است به تقسیم بازارها منجر شوند و یا راه ورود اشخاص ثالث به بازار را محدود نمایند، به استناد بندهای ۶ و ۷ ماده ۴ ممنوع خواهند بود. همانطور که گفتیم برقراری انحصار جهت ترویج و توسعه فناوری، در مواردی، لازم

1. Article4(2)(c)(ii) and paras 86,163 of guideline.

2. Article4(2)(c)(ii) and paras 86,164 of guideline.

۳. پاراگراف ۱۶۵ راهنما.

4. exclusive licenses.

5. cross licensing; see: section 5. 5 of guideline.

6. grantbacks; see: section 5. 6 of guideline.

7. acquisition of intellectual property rights; see: section 5. 7 of guideline.

به نظر می‌رسد، لذا ممنوع اعلام کردن آن‌ها بطور مطلق درست نیست و موجب خواهد شد در راه انتقال فناوری، موانع اساسی ایجاد شود.

۲-۴. محدودیت‌های سرزمینی تحمیل شده به دارنده پروانه

۲-۴-۱. اتحادیه اروپا

در خصوص توافق مابین رقبا، آیین‌نامه بین توافقی‌های متقابل و غیرمتقابل فرق قائل شده است. در مورد توافقی‌های غیرمتقابل، چنین شروطی تا سقف ۲۰ درصد مشمول معافیت هستند. اما، در مورد توافقی‌های متقابل، چنین محدودیت‌هایی به علت تقسیم بازار، ذاتاً ممنوع تلقی می‌شوند.^۱

زمانی که طرفین توافق، رقیب نیستند، چنین محدودیت‌هایی تا میزان ۳۰ درصد سهم بازار مشمول معافیت قرار می‌گیرند.

۲-۴-۲. آمریکا

در این کشور، چنین محدودیت‌هایی از طریق قاعده "ضابطه عقلی" مورد ارزیابی قرار می‌گیرند.

۲-۴-۳. لایحه

در لایحه، به چنین محدودیت‌هایی اشاره نشده است. ولی، از آنجا که این محدودیت‌ها ممکن است به تقسیم بازار منجر شوند و یا راه ورود اشخاص ثالث به بازار را محدود نمایند، به استناد بندهای ۶ و ۷ ماده ۴ ممنوع خواهند بود.

۲-۵. محدودیت‌های فروش

در بعضی مواقع، محدودیت‌های فروش به طور مستقیم برقرار می‌شوند. به عنوان مثال، یکی از طرفین، از فروش در مناطق خاص یا فروش به مشتریان معین منع می‌شود. در بعضی مواقع هم چنین محدودیت‌هایی به طور مستقیم برقرار نمی‌شود، ولی در واقع، هدف همان است. به عنوان مثال، پروانه دهنده، دارنده پروانه را ملزم می‌نماید محصول را صرفاً برای

1. Article4(1)(c)(ii).

مشتریان خاص تولید نماید یا مازاد بر نیاز خود تولید ننماید. حال، ضمن اشاره به اقسام مختلف چنین محدودیت‌هایی، به توضیح آن‌ها می‌پردازیم:

۱-۵-۲. محدودیت‌های فروش مستقیم

اتحادیه اروپا، در این مورد، بین رقیب‌ها و غیررقیب‌ها تفاوت قایل می‌شود. در توافق مابین غیررقیب‌ها، چنین محدودیت‌هایی تا میزان ۳۰ درصد سهم بازار از معافیت برخوردار می‌باشند^۱.

در توافق بین رقیب‌ها هم، اگر محدودیت، غیرمتقابل باشد، تا سقف ۲۰ درصد سهم بازار از معافیت برخوردار خواهد بود^۲. اما، اگر محدودیت، متقابل باشد، چنین محدودیت‌هایی به علت خطر تقسیم بازار، ذاتی قلمداد می‌شوند.

الف - آمریکا

در این کشور، چنین محدودیت‌هایی از مصادیق معامله انحصاری به شمار می‌روند. در هر حال، رقابتی بودن یا نبودن آن‌ها از طریق اعمال قاعده "ضابطه عقلی" مشخص می‌شود^۳.

مطلب فوق، در مورد اقسام مختلف محدودیت‌های فروش غیرمستقیم که در زیر بدانها اشاره می‌شود، هم صادق است.

ب - لایحه

در بند ۲ ماده ۴ لایحه، هرگونه قرارداد، توافق و یا تفاهم که مقدار تولید، خرید و یا فروش کالا یا خدمت را در بازار محدود کرده یا تحت کنترل درآورد، ممنوع اعلام شده است. همین‌طور، از آنجا که چنین محدودیت‌هایی، بازار کالا یا خدمات را بین اشخاص تقسیم می‌نمایند، مشمول ممنوعیت مورد اشاره در بند ۴ ماده فوق نیز قرار می‌گیرند.

مطلب فوق در مورد اقسام مختلف محدودیت‌های فروش غیرمستقیم که در زیر بدانها اشاره می‌شود، نیز صادق است.

۱. پاراگراف‌های ۹۹ و ۱۷۲ راهنا.

2. Article 4(1)(c)(iv) and paras 87,170 of guideline.

3. section 5. 4 of guideline.

۲-۵-۲. محدودیت‌های فروش غیرمستقیم

محدودیت‌های فروش غیرمستقیم به یکی از حالات زیر برقرار می‌شوند:

۲-۵-۲-۱. منع دارنده پروانه از تولید مازاد بر نیاز خود

در اتحادیه اروپا، این محدودیت‌ها برای رقبا تا سقف ۲۰ درصد و برای غیررقبا تا سقف ۳۰ درصد اجازه داده شده‌اند.^۱

۲-۵-۲-۲. الزام دارنده پروانه به تولید محصول صرفاً برای مشتریان خاص

این شرط دارنده پروانه را ملزم می‌نماید محصولات مورد توافق را صرفاً برای مشتریان خاصی تولید نماید. هدف از این شرط، این است که برای مشتریان، منبع جایگزین یا ثانوی ایجاد گردد تا در تأمین کالا مشکلی نداشته باشند. در توافق مابین رقبا مشروط بر اینکه محدودیت غیرمتقابل باشد، آن‌ها تا میزان ۲۰ درصد سهم بازار مشمول معافیت هستند.^۲ اما، در توافق غیررقیب‌ها، چنین محدودیت‌هایی تا میزان ۳۰ درصد سهم بازار از معافیت برخوردارند.^۳

۲-۵-۲-۳. محدودیت‌های فروش تحمیل شده به اعضای یک شبکه توزیع انتخابی

این شرط به پروانه‌دهنده این امکان را می‌دهد که دارنده پروانه را ملزم نماید در یک شبکه توزیع انتخابی فعالیت نموده و به دنبال حفظ یکپارچگی شبکه توزیع باشد. در دعوایی، این هدف قانونی اعلام شده است.^۴

موقعی که دارنده پروانه، عضوی از شبکه توزیع انتخابی است، محدودیت فروش به توزیع‌کننده‌های فاقد مجوز که به پروانه دهنده تحمیل می‌شود، در توافق مابین غیررقیب‌ها تا میزان ۳۰ درصد سهم بازار از معافیت برخوردار است.

لازم به ذکر است که محدودیت‌های فروش تحمیل شده به عضوی که در سطح خرده‌فروشی فعالیت می‌نماید، ذاتاً ممنوع تلقی می‌شود.

۱. پاراگراف ۱۸۶ راهنما.

2. Article 4 (1)(c)(vii).

3. Article 4 (1)(b)(iv).

4. Metro-SB-Großmarkt GmbH & Co. KG v. Commission (1977), see: Maria Luisa Aranda, *Ibid*, p. 53.

۶-۲. محدودیت‌هایی در ارتباط با محدوده استفاده

در مواردی، می‌توان از فناوری در ساخت محصولات مختلف استفاده کرد یا می‌توان آن را در محصولاتی بکار برد که به بازارهای مختلف تعلق دارند. به عنوان مثال، از یک فناوری جدید ریخته‌گری هم می‌توان در ساخت بطری‌های پلاستیکی و هم شیشه‌های پلاستیکی که هر کدام به بازارهای جداگانه‌ای تعلق دارند، استفاده کرد.^۱

در مواقعی هم، فناوری به بازار واحدی تعلق دارد، ولی حوزه‌های فنی و تکنیکی آن گسترده است و موارد مختلفی را شامل می‌شود. به عنوان مثال، یک فناوری جدید موتوری هم می‌تواند در موتورهای چهار سیلندر و هم شش سیلندر بکار رود یا از فناوری ساخت تراشه هم می‌توان برای تولید تراشه‌های با چهار واحد پردازش مرکزی و هم تراشه‌های با واحد پردازش مرکزی بیشتر از چهار تا استفاده نمود.^۲

در موارد فوق، از آنجا که می‌توان از فناوری برای ساخت محصولات مختلف استفاده کرد یا می‌توان حوزه‌های فنی یک بازار را از هم جدا کرد، لذا پروانه‌دهنده برای اینکه یک یا چند بازار را برای خودش نگه دارد، در خصوص میزان استفاده دارنده پروانه، محدودیت‌هایی را ایجاد می‌نماید.

وجود چنین محدودیتی، نه تنها موجب محدودیت در رقابت نمی‌شود، بلکه از این حیث که پروانه‌دهنده را تشویق می‌نماید در خصوص بازارها یا کاربردهای دیگر فناوری، پروانه‌های بهره‌برداری متعددی را اعطاء نماید، موجبات پخش و اشاعه فناوری را فراهم می‌نماید که این امر باعث ارتقای رقابت و پیشرفت می‌شود. البته، این محدودیت‌ها از آنجا که موجب می‌شوند دارنده پروانه نتواند در حوزه‌های ممنوع شده با دیگران رقابت نماید، برای رقابت مضر هستند.^۳

۱-۶-۲. اتحادیه اروپا

در اتحادیه اروپا، این محدودیت‌ها در توافق مابین رقبا، تا میزان ۲۰ درصد سهم بازار و

۱. پاراگراف ۱۷۹ راهنمای اتحادیه اروپا.

۲. پاراگراف ۱۷۹ راهنمای اتحادیه اروپا.

3. Ibid,p39.

در توافق مابین غیررقبا، تا میزان ۳۰ درصد سهم بازار اجازه داده شده‌اند.^۱

۲-۶-۲. آمریکا

در این کشور، چنین محدودیت‌هایی از طریق قاعده ضابطه عقلی مورد ارزیابی قرار گرفته و معمولاً مورد تایید قرار می‌گیرند، مگر اینکه هدف آن‌ها، تقسیم بازار یا محروم کردن اشخاص ثالث از ورود به بازار باشد.^۲

۳-۶-۲. لایحه

در لایحه، به چنین محدودیت‌هایی اشاره نشده است ولی از آنجا که این محدودیت‌ها ممکن است به تقسیم بازارها منجر شوند و یا راه ورود اشخاص ثالث به بازار را محدود نمایند، به استناد بندهای ۶ و ۷ ماده ۴ ممنوع خواهند بود. البته، با توجه به اینکه چنین محدودیت‌هایی می‌توانند در مواردی مفید باشند، لذا ممنوع اعلام کردن آن‌ها به طور مطلق درست نیست.

۷-۲. شرط عدم رقابت با پروانه دهنده

این شرط، دارنده پروانه را ملزم می‌نماید از فناوری اشخاص ثالث یا فناوری خودش که رقیب فناوری پروانه دهنده به شمار می‌رود، استفاده ننماید.

۱-۷-۲. اتحادیه اروپا

در اتحادیه اروپا، این تعهد دو حالت می‌تواند داشته باشد:

حالت اول- دارنده پروانه تعهد می‌نماید از فناوری‌های اشخاص ثالث که رقیب پروانه‌دهنده به شمار می‌روند، استفاده ننماید.

تالی فاسد چنین شروطی این است که جلو ورود فناوری‌های اشخاص ثالث را مسدود می‌نماید. اما، چنین شروطی مزایایی نیز دارند که به مواردی از آن‌ها اشاره می‌شود:

۱- خطر دستیابی دیگران به فناوری به ویژه دانش فنی پروانه دهنده را کاهش می‌دهد که

۱. پاراگراف‌های ۱۸۳ و ۱۸۴ راهنما.

2. Hartford-Empire Co v. United States (1945); United States v. Singer Mfg(1963), see: Maria Luisa Aranda, Ibid, p55.

این امر، پروانه دهنده را به اشاعه و پخش فناوری دلگرم‌تر می‌کند. ۲- اگر دارنده پروانه بتواند فناوری رقیب را از اشخاص ثالث اخذ نماید، این خطر وجود خواهد داشت که دارنده پروانه در موقع بهره‌برداری از فناوری رقیب، از دانش فنی پروانه دهنده اول هم استفاده نماید. ۳- موقعی که دارنده پروانه از فناوری‌های رقیب استفاده می‌نماید، اعمال کنترل بر پرداخت حق الامتیاز دشوار است که این مسئله، انگیزه اعطای پروانه بهره‌برداری را کاهش می‌دهد.^۱

به لحاظ ترتب آثار منفی و مثبت بر چنین شروطی، آن‌ها صرفاً تا سقف ۲۰ درصد (در مورد رقبا) و ۳۰ درصد (در مورد غیررقبا) از معافیت‌های جمعی برخوردارند.^۲ حالت دوم- دارنده پروانه تعهد می‌نماید از تحقیق و توسعه یا فناوری خودش استفاده ننماید.

در توافق فی مابین رقبا، چنین محدودیت‌هایی ذاتاً ممنوع تلقی می‌شوند، مگر اینکه به منظور ممانعت از افشای دانش فنی به اشخاص ثالث، وجود آن‌ها ضروری جلوه نماید.^۳ اما، در توافق مابین غیررقبا، چنین محدودیت‌هایی ذاتاً ممنوع قلمداد نمی‌شوند و باید به طور موردی بررسی شوند.

۲-۷-۲. آمریکا

در آمریکا برعکس اتحادیه اروپا، بین محدودیت‌های فناوری‌های اشخاص ثالث و فناوری خود دارنده پروانه تفاوت قائل نمی‌شوند. در این کشور، تعهد به عدم رقابت، "معامله انحصاری"^۴ نامیده می‌شوند. زمانی معامله انحصاری است که پروانه بهره‌برداری، دارنده پروانه را از اعطاء پروانه بهره‌برداری، فروش، توزیع یا استفاده از فناوری‌های رقیب منع نماید. چنین محدودیت‌هایی همانقدر که ممکن است اثر ضد رقابتی داشته باشند، به

۱. پاراگراف ۲۰۱ راهنما.

۲. پاراگراف ۱۹۷ راهنما.

۳. شق (د) بند (۱) از ماده ۴ آیین‌نامه و پاراگراف ۹۵ راهنما.

4. exclusive dealing.

همان میزان ممکن است به نفع رقابت باشند^۱. از این رو، از طریق قاعده ضابطه عقلی مورد ارزیابی قرار می‌گیرند^۲.

۳-۷-۲. لایحه

چنین شروط و محدودیت‌هایی، با استناد به بندهای ۲ و ۱۰ ماده ۵ ممنوع هستند. بند ۲، محدود کردن معاملات با رقیب را استنکاف از معامله دانسته است. بند ۱۰ نیز معامله با طرف مقابل با این شرط که طرف مذکور از انجام معامله با رقیب امتناع ورزد، را معامله در شرایط انحصاری تلقی کرده است. به هر حال، چنین محدودیت‌هایی در صدر ماده ۵ ممنوع اعلام شده‌اند.

۸-۲. واگذاری متقابل^۳

ترتیبی است که به موجب آن، پروانه‌دهنده، حق استفاده از پیشرفت‌های دارنده پروانه در فناوری مورد پروانه بهره‌برداری را به دست می‌آورد. چنین واگذاری ممکن است در اشکال مختلف جلوه گر شود. به عنوان مثال، دارنده پروانه متعهد شود، پروانه بهره‌برداری انحصاری یا غیرانحصاری به پروانه‌دهنده اعطاء نماید یا حق خود در پیشرفت را به پروانه‌دهنده واگذار نماید.

۱-۸-۲. اتحادیه اروپا

برخلاف آیین‌نامه سال ۱۹۹۶ که این تعهدات را در لیست سیاه گنجانده بود، در آیین‌نامه جدید چنین تعهداتی، ذاتاً ممنوع اعلام نشده‌اند. از طرف دیگر، از آنجا که آن‌ها ممکن است انگیزه دارنده پروانه در ابداع و نوآوری را کاهش دهند، در فهرست معافیت‌های جمعی هم قرار نگرفته‌اند. بنابراین، باید آن‌ها را به طور موردی بررسی کرد که آیا مشمول معافیت‌های موضوع بند ۳ ماده ۸۱ قرار می‌گیرند یا نه^۴.

1. section 5. 4 of guideline.

2. section 5. 4 of guideline.

3. grant back.

4. Article5(1)(a)and (b) of the regulation and para109guideline.

۲-۸-۲. آمریکا

در این کشور این محدودیت‌ها در سایه شروط موافقت‌نامه و شرایط بازار، از طریق قاعده ضابطه عقلی مورد بررسی قرار می‌گیرند.^۱

۲-۸-۳. لایحه

بدون شک، چنین محدودیت‌هایی انگیزه ابداع و نوآوری دارنده پروانه را کاهش می‌دهند ولی متأسفانه تحت شمول هیچ یک از ممنوعیت‌های موضوع لایحه قرار نمی‌گیرند.

۲-۹. با هم فروشی^۲

این شرط دارنده پروانه را مجبور می‌کند برای تحصیل پروانه بهره‌برداری برای فناوری مد نظر خود، پروانه بهره‌برداری برای فناوری دیگر را هم تحصیل نماید یا کالاهای دیگری را از پروانه دهنده یا شخصی که او تعیین می‌کند، خریداری نماید، بدون اینکه آن‌ها به فناوری اصلی ارتباط داشته باشند.

ترتیبات باهم فروشی، ممکن است در مواردی، به نفع رقابت و در مواردی هم، به ضرر رقابت باشد. به عنوان مثال، جایی که نیل به کیفیت مد نظر پروانه دهنده مستلزم استفاده از محصولات خود او می‌باشد یا در مواردی که دارنده پروانه از علامت تجاری یا علائم کیفیت پروانه دهنده استفاده می‌نماید، استفاده از چنین ترتیباتی به منظور تضمین کیفیت محصول مفید است. اما، در بعضی مواقع ممکن است هدف چنین شروطی، مسدود نمودن راه ورود دیگر عرضه‌کنندگان به بازار یکی از آن‌ها باشد.

با توجه به منافع و مضار مترتب بر چنین ترتیباتی، اتحادیه اروپا چنین محدودیت‌هایی را صرفاً تا سقف ۲۰ و ۳۰ درصد سهم بازار به ترتیب برای رقبا و غیررقبا تجویز کرده است. در آمریکا هم چنین محدودیت‌هایی در صورتی مورد اعتراض قرار می‌گیرند که اولاً، فروشنده در خصوص محصولات تحمیل شده قدرت بازار داشته باشد. ثانیاً، توافق به

1. section5. 6 of guideline.

2. tying .

- بازارهای مربوطه لطمه وارد نماید. ثالثاً، فایده آن کمتر از اثرات ضد رقابتی آن باشد^۱.
- ماده ۵ لایحه نیز که در مقام بیان رویه‌های غیرمنصفانه است، فروش مرتبط را ممنوع اعلام کرده است. در این ماده، موارد زیر از مصادیق فروش مرتبط ذکر شده‌اند:
- ۱- منوط کردن فروش یک کالا یا ارائه یک خدمت به خرید کالا و یا خدمت دیگر (بند ۸).
- ۲- وادار کردن طرف مقابل به معامله با شخص ثالث به صورتی که به عرضه یا تقاضای کالا یا خدمت دیگری ارتباط داده شده باشد (بند ۹).

نتیجه‌گیری و ملاحظات

همان‌طور که دیدیم در سطوح مختلف کشوری، منطقه‌ای و حتی بین‌المللی، مقرراتی در جهت تضمین رقابت پیش‌بینی شده است. در هیچ کدام از این مقررات، حقوق مالکیت فکری و یا قراردادهای پروانه بهره‌برداری از شمول مقررات رقابت استثناء نشده‌اند. بنابراین، تبعیت حقوق مالکیت‌های فکری و قراردادهای پروانه بهره‌برداری از حقوق رقابت، اصلی پذیرفته شده است.

ولی از آنجا که اعمال مقررات عام رقابت بر قراردادهای پروانه بهره‌برداری، ممکن است در راه ابداع و نوآوری، تأمین منافع دارنده فناوری و تشویق واحدهای اقتصادی به سرمایه‌گذاری در جهت تولید و اشاعه فناوری موانعی ایجاد نماید، لذا ضروریست به نوعی ملاحظات قراردادهای پروانه بهره‌برداری مورد توجه قرار گیرد.

آمریکا و اتحادیه اروپا با تدوین مقررات خاص در کنار مقررات عام رقابت، ملاحظات قراردادهای فوق را مد نظر قرار داده‌اند. مقررات خاص آمریکا به لحاظ داشتن ویژگی‌هایی از جمله ضد رقابتی تلقی نکردن حقوق مالکیت‌های فکری؛ برابر ندانستن داشتن حقوق مالکیت‌های فکری با داشتن قدرت غالب در بازار؛ تقسیم روابط بین طرفین توافق‌های پروانه بهره‌برداری به افقی و عمودی و آسان‌گیری در مورد توافق‌های افقی؛ استفاده از قاعده "ضابطه عقلی" برای ارزیابی رقابتی بودن یا نبودن محدودیت‌ها که نتیجه

1. section 5. 3 of guideline.

آن معتبر اعلام کردن خیل وسیعی از محدودیت‌هایی است که در چارچوب توافق‌های پروانه بهره‌برداری، معقول به نظر می‌رسند؛ پیش‌بینی "منطقه امن" در مورد توافق‌های پروانه بهره‌برداری که نتیجه آن، علاوه بر تجویز بعضی از محدودیت‌ها، ایجاد قطعیت حقوقی و رفع نگرانی می‌باشد؛ در برقراری موازنه معقول بین حقوق رقابت و قراردادهای پروانه بهره‌برداری نقش قابل توجهی ایفا می‌کند.

مقررات خاص اتحادیه اروپا هم به لحاظ دارا بودن ویژگی‌هایی از جمله ضد رقابتی تلقی نکردن حقوق مالکیت‌های فکری؛ تفکیک توافق‌های مابین رقبا و غیررقبا از یکدیگر و آسان‌گیری در مورد توافق‌های بین غیررقبا که نتیجه آن تجویز بعضی از محدودیت‌ها تا سقف ۳۰ درصد سهم بازار می‌باشد؛ تقسیم توافق‌های مابین رقبا به توافق‌های متقابل و غیرمتقابل و آسان‌گیری در مورد توافق‌های غیرمتقابل که نتیجه آن تجویز بعضی از محدودیت‌ها می‌باشد؛ استفاده از معیار مندرج در بند ۳ ماده ۸۱ (وجود دو شرط ایجابی و دو شرط سلبی) برای ارزیابی رقابتی بودن یا نبودن محدودیت‌ها که نتیجه آن معتبر اعلام کردن خیل وسیعی از محدودیت‌هایی است که در چارچوب توافق‌های پروانه بهره‌برداری، مفید به نظر می‌رسند؛ اشاره به محدودیت‌ها و شروطی که اصولاً مغایر رقابت نیستند؛ پیش‌بینی "منطقه امن" در توافق‌های انتقال فناوری که نتیجه آن، علاوه بر تجویز بعضی از محدودیت‌ها تا سقف ۲۰ و ۳۰ درصد سهم بازار، ایجاد قطعیت حقوقی و رفع نگرانی می‌باشد؛ اشاره به "محدودیت‌های ذاتی" در توافق‌های انتقال فناوری که نتیجه آن ترسیم محدوده روشن از ممنوعیت‌ها می‌باشد؛ چارچوب معقولی از نحوه تعامل قراردادهای پروانه بهره‌برداری با حقوق رقابت را به تصویر می‌کشد.

در ایران، مقررات خاصی در زمینه حقوق رقابت وجود ندارد. لایحه "قانون جامع تسهیل رقابت و کنترل و جلوگیری از شکل‌گیری انحصارات" هرچند در صورت تصویب، می‌تواند خلاء مقررات عام رقابت را پر نماید، ولی به علت عام بودن آن، نمی‌توان انتظار داشت که تمام ملاحظات و ظرایف قراردادهای پروانه بهره‌برداری را پیش‌بینی نماید. لذا، ضروری است موضوع تدوین مقررات خاص (آیین‌نامه یا دستورالعمل خاص) برای قراردادهای پروانه بهره‌برداری یا در مقیاس وسیع‌تر برای قراردادهای انتقال فناوری، در

مهلت زمانی مشخص، مثلاً یکسال پس از تصویب لایحه، در آن پیش‌بینی گردد^۱. در غیر این صورت، مقررات لایحه، در برقراری موازنه معقول بین قراردادهای پروانه بهره‌برداری و حقوق رقابت، توفیق چندانی نخواهد داشت و پرواضح است که به علت تداول قراردادهای پروانه بهره‌برداری و اهمیت آن‌ها در انتقال فناوری، چنین مسئله‌ای به نفع صنعت و تجارت کشور نیست.

پیش‌بینی مقررات خاص می‌تواند فرصتی فراهم بیاورد تا به ضرورت‌ها و مقتضیات چنین قراردادهایی بیشتر توجه شود. همین طور از آنجا که در مقررات خاص، با دقت و توجه بیشتر می‌توان به ابعاد مختلف موضوع تعامل قراردادهای پروانه بهره‌برداری با رقابت اشاره کرد، با تنظیم چنین مقرراتی، سند کامل و در عین حال روشنی، در دسترس طرفین قراردادهای پروانه بهره‌برداری قرار خواهد گرفت که با مراجعه به آن، می‌توانند رقابتی بودن یا نبودن توافق خود را مورد ارزیابی قرار دهند.

با بهره‌گیری از مقررات خاص آمریکا و اتحادیه اروپا، پیشنهاد می‌شود، ویژگی‌های زیر در تدوین مقررات خاص، مد نظر قرار بگیرند:

شروط و محدودیت‌ها به سه دسته تقسیم بندی شوند: یک دسته به علت مغایرت ذاتی با حقوق رقابت، کلاً ممنوع اعلام شوند. یک دسته به علت عدم ایجاد اختلال در رقابت، کلاً تجویز گردند. دسته دیگر، به منظور تعیین رقابتی بودن یا نبودن، به طور موردی، بررسی شوند.

از آنجا که توافق بین رقبا در مقایسه با غیررقبا، آثار زیانبار بیشتری بر روی رقابت دارند، طرفین توافق پروانه‌های بهره‌برداری، از حیث رابطه، به رقبا و غیررقبا تقسیم بندی شوند، و برخورد سختگیرانه‌تری با توافقی‌های بین رقبا به عمل بیاید.

در ارزیابی رقابتی بودن یا نبودن توافقی‌ها و رویه‌ها، بازار مربوطه مورد توجه قرار گیرد.

۱. در بند ۴ ماده ۲۰ لایحه، تدوین و ابلاغ دستورالعمل و ضوابط لازم به منظور اجرای این قانون و در بند ۵ ماده فوق، پیشنهاد لوایح لازم در خصوص تسهیل رقابت پیش‌بینی شده است، ولی با توجه به اهمیت قراردادهای پروانه بهره‌برداری و قراردادهای انتقال فناوری، لازم است اولاً، به طور خاص به این موضوع اشاره شود. ثانیاً، برای اینکه چنین مسئله‌ای، در عمل به بوته فراموشی سپرده نشود، برای تدوین دستورالعمل یا تهیه لایحه خاص، ظرف زمانی مشخصی تعیین شود.

در این زمینه، می‌توان بازار را به بازار محصول (شامل کالا و خدمات) و بازار ابداعات و نوآوری‌ها تقسیم بندی نمود.

جهت ارزیابی و تمیز رفتارهای رقابتی از رفتارهای غیررقابتی، معیار و ضابطه عینی (مثلاً استفاده از قاعده ضابطه عقلی) پیش‌بینی گردد.

علاوه بر پیش‌بینی تدوین مقررات خاص برای قراردادهای پروانه بهره‌برداری، در ظرف زمانی مشخص، نکته دیگری که درج آن در لایحه ضرورت دارد، عبارت است از پیش‌بینی استثناءها و معافیت‌ها در کنار ممنوعیت‌ها. برای توضیح بیشتر اعلام می‌دارد: بعضی از شروط یا توافق‌ها، در کنار تضادی که با مقررات رقابت دارند، مثلاً، در بازار محدودیت، ممنوعیت یا اختلال ایجاد می‌نمایند، متضمن منافی برای طرفین، تجارت، صنعت و یا اقتصاد کشور نیز می‌باشند و چه بسا منافع آنها، بیشتر از آثار زیانبارشان باشد. بنابراین، ضرورت دارد مقررات لایحه به نحوی تدوین گردد که در کنار ممنوعیت‌ها، استثناءها و معافیت‌هایی نیز پیش‌بینی شود.

لایحه بدون اینکه به استثناء و معافیتی اشاره نماید، در بند ۳ ماده ۲۰ اعلام نموده که تشخیص مصادیق معافیت‌های این قانون به عهده شورای رقابت می‌باشد.^۱ جهت رفع این نقیصه، پیشنهاد می‌شود، ماده زیر در لایحه گنجانده شود:

”ماده ۶- قرارداد، توافق، تفاهم یا رویه‌هایی که منافع آنها بیشتر از آثار زیانبارشان است و در رقابت اختلال جدی ایجاد نمی‌نمایند، مشمول ممنوعیت‌های مواد ۴ و ۵ نمی‌شوند.

تبصره- تشخیص موارد فوق، به عهده شورای رقابت می‌باشد.”

۱. ممکن است گفته شود، منظور لایحه از معافیت، توافق‌ها یا رویه‌هایی است که اصولاً ممنوع تلقی نمی‌شوند، یعنی از ابتداء داخل ممنوعیت‌های مواد ۴ و ۵ قرار نمی‌گیرند و بنابراین شورای رقابت می‌تواند این موارد را تعیین نماید، ولی نمی‌توان این استدلال را پذیرفت، چون معافیت زمانی معنا پیدا می‌کند که موضوعی ابتدائاً مشمول ممنوعیت قرار بگیرد، ولی قانون‌گذار بنا به دلایل یا مصالحی، آن را از شمول حکم استثناء نماید. این راه هم نمی‌توان پذیرفت که شورای رقابت بتواند به اختیار و تشخیص خود، مواردی را از ممنوعیت‌های قانون استثناء نماید، زیرا استثناء به قانون، در شأن قانون و قانون‌گذار است نه مجری قانون و مجری قانون تنها در چارچوب شرایط اعلام شده، می‌تواند مصادیق معافیت‌ها را تعیین نماید.

منابع

- دفتر مطالعات اقتصادی معاونت برنامه‌ریزی و بررسیهای اقتصادی وزارت بازرگانی (۱۳۸۳)؛ پیش‌نویس لایحه قانون جامع تسهیل رقابت و کنترل و جلوگیری از شکل‌گیری انحصارات (ویرایش پنجم)، آبان ماه.
- سماواتی، حشمت‌ا... (۱۳۷۴)؛ *مقدمه‌ای بر حقوق رقابت تجاری و نقش آن در سیاست‌گذاری و تنظیم بازار*، انتشارات فردوسی، چاپ اول.
- شکوهی، مجید (مترجم) (۱۳۸۰)؛ *حقوق اتحادیه اروپا، انتشارات بین‌المللی الهدی*، چاپ اول.
- شهید، عزت‌اله (مترجم) (۱۳۷۵)؛ *حقوق تطبیقی انحصارها، بررسی و مقایسه چهار سیستم حقوقی آلمان، ایالات متحده آمریکا، انگلستان و جامعه اروپا*، جلد اول، نشر سازمان برنامه و بودجه، مرکز مدارک اقتصادی-اجتماعی و انتشارات، چاپ اول.
- خاکپور، منصور (۱۳۸۵)؛ *قراردادهای مجوز اجباری بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، به راهنمایی دکتر محمود صادقی، دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس.
- فتحی‌زاده، امیر هوشنگ و وحید بزرگی (۱۳۸۳)؛ *بایسته‌های الحاق به سازمان جهانی تجارت در زمینه حقوق مالکیت فکری*، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، چاپ اول.
- مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی (۱۳۷۳)؛ *سند نهایی دور اروگوئه "گات"*، مؤسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، چاپ اول.
- Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPs Agreement 1994).
- Antitrust Guideline for the Licensing of Intellectual Property, (1995).
- Bellamy and Child (1993); *Common Market Law of Competition*, 4th edn, London, Sweet and Maxwell.
- Camilla, Johnsson; *Licensing in the Prespective of EC Competition Law*, Master Thesis, Supervisor Ulf Petrusson, Department of Law, School of Economics

and Commercial Law, Goteborg University, Available at:
www.handels.gu.se/epc/archive/00004368

Clayton Act (1914).

Commission Regulation (EC) No 2658/2000 on the application of Article 81(3) of the Treaty to categories of specialisation agreements.

Commission Regulation (EC) No 2659/2000 on the application of Article 81(3) of the Treaty to categories of research and development agreements.

Commission Regulation (EC) No 2790/1999 on the application of Article 81(3) of the Treaty to categories of vertical agreements and concerted practices.

Commission Regulation (EC) No 4087/1988 on the application of Article 85(3) of the Treaty to categories of franchise agreements.

Commission Regulation (EC) No 773/2004 on the application of Article 81(3) of the Treaty to categories of technology transfer agreements(TTBER).

Cyril Ritter, (2004); *The New Technology Transfer Block Exemption under EC ompetition Law*, Available at:

www.mofo.com/mofo_dev/docs/PDF/LIEIarticle.pdf

Federal Trade Commission Act (1914).

Frederick M., Abbott (2003); "The competition provisions in the TRIPS Agreement: implications for technology transfer", Joint WIPO-WTO Workshop, *Intellectual Property Rights and Transfer of Technology*, Available at: www.wipo.org/documents/en/meetings/2003/wipo_wto/presentation%20doc/abbott.doc.

Guideline on the application of Article 81of the Treaty to technology transfer agreements (2004/C 101/02).

Guy, Tritton (1996); *Intellectual Property in Europe*, London,Sweet and Maxwe ll.

Maria Luisa Aranda (2005); *Technology Licensing Agreements, Comparative Study Between the EC and the U. S*, Master Thesis, Faculty of Law, University of Lund, Available at: [http://www.jur.lu.se/Internet/english/essay/Masterth.nsf/0/E824A005D83E832CC12570110077CF31/\\$File/xsmall.pdf](http://www.jur.lu.se/Internet/english/essay/Masterth.nsf/0/E824A005D83E832CC12570110077CF31/$File/xsmall.pdf).

-
- Mark A. Glick, Lara A. Reymann, Richard Hoffman (2003); *Intellectual Property Damages, Guidelines and Analysis*, John Wiley & Sons Inc, New Jersey.
- Noel Byrne and Amanda McBratney (2005); *Licensing Technology*, 3 rd edition, Jordans Publishing Limited.
- Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD), *Competition Policy and Intellectual Property Rights*, (1997).
- Paris Convention for the Protection of Industrial Property.
- Rabinson-Patman Act (1936).
- Sherman Act (1890).
- Steven D. Anderman (1999); *EC Competition Law and Intellectual Property Rights, The Regulation of Innovation*, Oxford University Press, 2 nd edition, New York.
- UNCTAD-ISTCD (2004); *Resource Book on Trips and Development*, v1, Cambridge University Press, Available at: [www. iprsonline. org/unctadictsd/docs/3. IPRSandCompetition_update. pdf](http://www.iprsonline.org/unctadictsd/docs/3_IPRSandCompetition_update.pdf) .